

Demokrati.

”Sverige måste ta kritiken mot valsystemet på allvar”

Sverige måste ta till sig kritiken från internationella valobservatörer och förbättra valsystemet. Vi noterar att det i regeringsförklaringen står att ”valsystemets motståndskraft mot manipulation förbättras” och föreslår nu att Sverige följer våra nordiska grannar och utformar valsedelarna på ett nytt sätt, skriver statsvetarna **Jørgen Elklit** och **Olof Petersson**.

DN
DEBATT
20190126

Det är hög tid att sopa rent framför egen dörr. Sverige har lagt ner stora resurser på att lära andra länder hur man ska bygga

demokrati genom att ordna allmänna, fria och hemliga val. Samma princip slås fast i vår grundlag men i praktiken finns det en rad problem med hur val är organiserade i dagens Sverige.

Sverige har under senare år fått pinsam uppmärksamhet i flera internationella granskningar. Europeiska kommissionen har bett om förklaring till att Sverige inte verkar leva upp till demokratins minimikrav. Internationella valövervakare från bland annat OSSE har framfört kritik efter det senaste valet.

Det svenska systemet att tillåta utdelning av röstsedlar utanför vallokaler av partifunktionärer och partiaktivister är i andra länder ökat och där förbjudet enligt lag. En del svenska väljare har med sig valsedlar när de går och röstar och en del tar emot valsedlar utanför vallokaler. Många väljare plockar valsedlarna inne i vallokaler och åtskilliga tar då bara sitt eget parti. De flesta tycks inte bry sig om att dölja vad de röstar på.

Sent omsider har vallagen nu ändrats för att bättre skydda valhemligheten. Men det nya systemet har stora brister.

En utredning föreslog att vallokaler skulle förses med nya valbås med plats för alla partiernas valsedlar. Förslaget fick dock hård kritik. Riksdagen har därför stannat för ett annat system. Ställen med valsedlar ska nu skärmas av för insyn.

Men båda dessa lösningar har samma allvarliga problem. Risken ökar för sabotage och manipulation. Det blir mycket enkelt för en väljare att ostört plocka bort eller blanda valsedlar. Det blir i praktiken omöjligt för röstmottagarna att kontrollera både valsedelsplats och valbås efter varje person som röstat.

Vad händer exempelvis om någon mindre nogräknad väljare plockar med sig hela bunten av ett motståndarpartis valsedlar? Hur ska nästa väljare göra utan att röja sitt partival? Valhemligheten är åter hotad.

Lagändringen kommer också att öka problemet med partiernas inblandning i valadministrationen. Partiföreträdarna tvingas att springa ut och in i vallokaler för att kontrollera att deras egna valsedlar ligger framlagda. Mycket tyder alltså på att situationen inte förbättras utan tvärtom förvärras.

Den nu gällande vallagen säger att en vallokal ska vara ordnad så att väljare inte hindras eller störs under röstningen. I vallokaler eller intilliggande utrymme får det inte förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val. Samma gäller i lokaler för förhandsröstning.

Det är således bara traditioner och slentrian som kan motivera den svenska egenheten med valsedelsutdelare utanför vallokaler. Några kommuner, som Norrtälje, har redan förbjudit valsedelsutdelning och annan propaganda vid röstmottagningsställen.

Ytterligare ett problem med det svenska sättet att rösta är att det kräver mängder av valsedlar. Inför valet 2018 trycktes nära 700 miljoner valsedlar. Det innebär ett stort resursslöseri och är också praktiskt svårt att hantera.

Med utgångspunkt i andra länders erfarenheter vill vi därför föreslå ett annat sätt att rösta, dock utan att ändra det nuvarande valsystemet med proportionella val, valkretsar, spärrgrän-

Att rösta genom att skriva en siffra blir en nyhet för svenskarna men är en vanesak för våra finländska grannar.

ser och personröstning. Förslaget kräver inga grundlagsändringar och skulle kunna genomföras till valet 2022.

Förslaget innebär att valsedelarna som i andra länder blir ett officiellt, personligt dokument. Det ska finnas en enda valsedel per valkrets i riksdagsvalet och en enda valsedel per kommun respektive landsting. Valsedelarna blir då en värdehandling och delas ut tillsammans med valkuvertet när väljaren går in i vallokaler. Vid de allmänna valen får väljaren alltså inte bara som nu tre valkuvert utan också tre olikfärgade valsedlar.

En principskiss, som kombinerar idéer från Sverige, Finland och Dan-

mark, illustrerar hur valsedelarna skulle kunna utformas. Man röstar genom att sätta ett kryss framför sitt parti. Om man vill kan man, som nu, också avge en personröst. I vårt förslag röstar man på en kandidat genom att skriva en siffra på raden för sitt parti.

Att rösta genom att skriva en siffra blir en nyhet för svenskarna men är en vanesak för våra finländska grannar. En valsedel i Finland har bara en rund ring. Där röstar man både på parti och personlig kandidat genom att skriva en siffra. Om man inte redan har tagit reda på vilken siffra man ska skriva finns anslag och information på röstningsstället.

Hur valsedelarna exakt utformas är en mer praktisk fråga. Ordningsföljden mellan partierna kan se ut på olika sätt. Bokstavsordning är en möjlighet. Man kan som i Sydafrika låta lotten avgöra vilket parti som ska stå först. Att ordna partierna längs någon politisk skala skulle dock vara omöjligt i dagens flerdimensionella värld. I vårt exempel är partierna ordnade efter storleksordning. Frågan om vilken ordning som bör väljas i Sverige lämnar vi öppna.

Med vårt förslag blir det lättare att hålla ordning i och kring röstmottagningslokalerna. Bara en väljare släpps in åt gången och nästa får vänta tills ett valbås blir ledigt. Familjeröstning, där flera personer går in samtidigt bakom ett valbås, strider mot demokratins personlighetsprincip och kan då effektivt förhindras.

De politiska partierna ska därmed inte ha någon befattning med valadministrationen. Vallokaler och röstningslokaler med intilliggande utrymme blir fredade områden utan propaganda och partiföreträdare. Så är det i andra länder och så bör det vara i en demokrati.

Förtroendet för en korrekt och opartisk röstningsprocedur har avgörande betydelse för demokratin och tilliten till det politiska systemet. ”Valsystemets motståndskraft mot manipulation förbättras” står det i den nya regeringsförklaringen. Vårt förslag kan ses som ett bidrag till denna reform. De svenska väljarna förtjänar ett sätt att rösta som uppfyller de grundläggande kraven på allmänna, fria och hemliga val.

Jørgen Elklit, professor i statskunskap vid Aarhus universitet, ledande expert på valsysteem

Olof Petersson, tidigare professor i statskunskap vid Uppsala universitet

Det är bara traditioner och slentrian som kan motivera den svenska egenheten med valsedelsutdelare utanför vallokaler.